

Урок-реквієм, присвячений річниці Голодомору в Україні

Під час уроку використовуються уривки із кінофільму «Голод-33» (ч.1, ч.2)

На столі – розламана хлібина, поруч кетяг калини, гілочка зеленого барвінку, букет свіжих квітів, перев'язаних чорною стрічкою, свічка у підсвічнику.

Лунає музика – Тарас Петриненко „Пісня про Україну”

Ведучий

Україна... Це моя і твоя Батьківщина... Це синє бездонне небо, неосяжні лани пшениці, спів солов'я, народ-трудівник, це історія, це радість і журба...

Ведучий

Що таке Україна?

Під віконцем калина,
Тиха казка бабусі,
Ніжна пісня матусі,
Дужі руки у тата.
Під тополями хата.
Під вербою криниця,
В чистім полі пшениця,
Серед лугу лелека
І діброва далека,
І веселка над лісом,
І стрімкий обеліск...

Лунає музика – "Реквієм" А. Моцарта. З'являється учениця, одягнена в темного кольору вбрання, ставить запалену свічку, на фоні музики.

Учениця

НЕ ЗВІЛЬНЯЄТЬСЯ ПАМ'ЯТЬ, ВІДЛУНЮЄ ЗНОВУ РОКАМИ.

Я ЗІТХНУ... ЗАПАЛЮ ОБГОРІЛУ СВІЧУ.

ПОМІЧАЮ: НЕ ЗАМКИ - ТВЕРДИНИ, НЕ ХРАМИ –

СКАМ'ЯНІЛИЙ ЧОРНОЗЕМ – ПОТРІСКАНІ СТІНИ ПЛАЧУ.

ПІДНЯЛИСЬ, ОЗИВАЮТЬСЯ В ДЕСЯТИЛІТТЯХ

З ДАЛИНИ, АЖ НЕМОВ З КАМ'ЯНОЇ ГОРИ

НАДІЙШЛИ. ПРИДИВЛЯЮСЬ: "ВКРАЇНА, ДВАДЦЯТЕ СТОЛІТТЯ"

І НЕ РІК, А КРИВАВЕ КЛЕЙМО: "ТРИДЦЯТЬ ТРИ"

Учень (ставить також свічку)

"Літа 7441 від Сотворення світу (літа 1933) від Різдва Христового був в Україні великий голод. Не було тоді ні війни, ні суші, ні потопу, ані моравиці. А була тільки зла воля одних людей проти інших. І ніхто не знав, скільки невинного люду зійшло в могилу – старих, молодих, і дітей, і ще не народжених – у лонах матерів.

До Книги буття українського народу, - якщо таку книгу буде колись написано".

Уривок із відео 1

Учень (зачитує)

Уривки із Закону України Про Голодомор 1932-1933 років в Україні та з Указу Президента України Про відзначення Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій)

Стаття 1. Голодомор 1932-1933 років в Україні є геноцидом українського народу.

Стаття 2. Публічне заперечення Голодомору 1932-1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору і є протиправним.

З метою належного відзначення в Україні Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій і впорядкування проведення відповідних заходів постановляю:

1. Започаткувати традицію у День пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій, який відзначається 26 листопада, покладати траурні вінки з житніх і пшеничних колосків до пам'ятних знаків, місць поховань жертв голодоморів та політичних репресій, вшановувати пам'ять загиблих хвилиною мовчання та запаленням свічок.
2. Оголосити 26 листопада вшанування пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій хвилиною мовчання, зупинивши на цей час роботу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях (крім підприємств, де це не допускається за технологією виробництва), рух громадського та приватного транспорту у населених пунктах з подаванням відповідних звукових сигналів.

На території України 26 листопада приспустити Державний Прапор України, обмежити проведення розважальних заходів, внести відповідні зміни до програм радіо і телебачення.

Учениця

Страшні тридцять років ХХ століття. Скільки горя та страждань принесли вони нашому народу! Люди змушені були пройти через знущання з боку влади, зраду близьких, злиденність та постійний страх. Занадто багато випробувань випало на їхню долю. І сьогоднішня наша розмова стосується одного з них, голоду 1933 року, що отримав страшну назву Голодомор. Що ж криється за змістом цього слова?

Учень

Працюючи з довідниками та словниками радянських часів, я так і не знайшов тлумачення слова "голодомор". Є лексема "голод", яка трактується як відсутність продуктів харчування у зв'язку з неврожаєм або іншим стихійним лихом, та "голодування" – випробування голодом упродовж довгого часу або вкрай погане харчування. Отже, "голодомор" – поняття зі всіх боків складне: і за суттю, і за змістом, і як історичне явище, і як словниковий термін. З погляду граматики воно складається із двох слів: "голод" і "морити", буквально означає "морити голодом людей".

Учениця

У пам'яті українців та інших націй голодомор 1932-33 рр. назавжди залишиться однією з найстрашніших сторінок минулого, яка сприймається на рівні емоцій. Але, в той же час, голодомор – це історичне явище, яке відбувалося у конкретний час, у конкретному місці і є наслідком дій конкретних осіб.

Для більш чіткого розуміння, чим же був голодомор, слід акцентувати такі факти:

Коли дослідники говорять про голодомор 1932-33 рр., мається на увазі період з квітня 1932 по листопад 1933 рр.

Саме за ці 17 місяців, тобто, приблизно за 500 днів, в Україні загинули мільйони людей. Пік голодомору прийшовся на весну 1933 року. В Україні тоді від голоду вмирало 17 людей щохвилини, 1000 – щогодини, майже 25 тисяч – щодня...

Уривок із відео 2

Учениця

Замислитесь: 14 мільйонів життів за 500 днів – це та страшна жертва, на яку прирік українську націю сталінський режим. Для порівняння: сучасне населення Данії складає 5,2 млн. осіб, Австрії – 8 млн.; Болгарії – 8,5 млн.; Бельгії – 10 млн., Угорщини – 10,3 млн. Тобто під час голодомору зникла ціла європейська країна... Наша країна...

Учень

За даними вчених, найбільш постраждали від голоду тодішні Харківська і Київська області (теперішні Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Київська, Житомирська). На них припадає 52,8% загиблих. Смертність населення тут перевищувала середній рівень у 8-9 і більше разів. У Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській рівень смертності був вищий у 5-6 разів. У Донбасі – у 3-4 рази. Фактично, голод охопив весь Центр, Південь, Північ та Схід сучасної України. Тобто саме ті регіони, де, на жаль, правда про голодомор досі шукає шляхів до свідомості населення...

Учениця

Під час аналізу тих подій рано чи пізно виникає питання про причини та винуватців трагедії. Безумовно, головною причиною голодомору стала політика тоталітарного сталінського режиму. Політика безвідповідальних експериментів з метою побудови щастя для усіх "в єдиній окремо взятій країні", яка передбачала, зокрема, злиття усіх націй і народностей СРСР в єдиний "радянський народ" з уніфікованою свідомістю та здійснення швидкого "індустріального стрибка" за рахунок "мобілізації" внутрішніх ресурсів.

На практиці це означало фізичне винищення усіх класових та національних "ворогів" сталінського режиму, тобто людей, які мали свою думку щодо розбудови "світлого майбутнього". Головним аргументом здійснення цієї політики нерідко ставав терор. Зокрема, терор голодом. А Україна була головним полігоном "вирішення національного питання" та проведення індустріалізації...

Для зміцнення своєї влади тоталітарний режим знищував усіх, хто міг хоч якось порушити монополію тоталітарної держави на право вирішувати, як має жити держава. Українська нація, яка була другою за чисельністю в СРСР, мала величезний культурно-історичний спадок, власні славетні традиції державотворення, досвід національно-визвольної боротьби, являла собою неабияку загрозу для нього.

Тому, не змігши вирішити національне питання через політику "коренізації", Сталін вдався до відкритої війни проти народу.

Щодо індустріалізації, то в ній самій, в її меті – швидкому промислому розвитку країни – нічого поганого не було. Але методи, якими вона проводилася, повністю спотворили ідею і звели нанівець всі позитивні результати, бо вони були куплені ціною крові...

Щоб отримати валюту для закупівлі промислового обладнання, Сталіну була потрібна ефективна машина видобування товарів на експорт, насамперед – хліба. Для цього він організував економічно необґрунтовану колективізацію сільського господарства, яка, фактично, знищила найкращі господарства разом з господарями і призвела до багаторічної руїни. Українські селяни намагалися опиратися такої політиці. Через це мільйони з них пали жертвами і нерівній боротьбі...

Уривок із відео 3

Учениця

Загупало в двері прикладом, заграло, зашкрябало в шибку.

-Ану одчиняй, молодице, чого ти там криєшся в хаті?-

Застукало в серці, різнуло? – Ой горе! Це ж гості до мене!

Та чим же я буду вітати – іще не вварився синочок...

Біжить, одмикає сінешні, гостям уклоняється низько.

Гостей вона просить проходить – сама ж замикає за ними.

Проходять солдати у хату: один з них писати сідає,

Два інших стоять коло печі, а два при рушницях на дверях.

- Ну як же живеш, молодице? Показуй, що вариш-готуєш?-

Стоїть молодиця - ні з місця – і тільки всміхається чудно.

Знаходять одрізані ноги, реберця, намочені в цебрі,

І синю голівку під ситом, що вже почала протухати.

Стоїть молодиця – ні з місця – і тільки всміхається страшно.

- Ну як же живеш, молодице? Чого ти мовчиш, не говориш?

- Отак і живу я...- та й змовкла. Ой чий же це голос у неї?

Хрипкий, а тремтучий, веселий. – та так і живу, - проспівала. –

Хіба ж то я йому не мати? Чи їсти, скажіть, не хотілось?

Ви хочете їсти? – сідайте. Між вами і я, молодая.

Повірите, люди, їй-богу: отак тільки тут полоснула –

Затіпалось зразу і стихло. Повірите, люди, їй-богу...

Отак і живу, - проспівала. Отак, удова молодая,

І раптом уся затрусилась, мов щось би вона пригадала.

Очима так дико по хаті і кинулась вся до синочка,

Голівку вона йому гладить і ротика стулює мійно,

Заплакала б тяжко – не може, лиш б'ється об піл головою:

- Синочку, дитя моє любе! Ой що ж я з тобою зробила! –

Солдати підводять нещасну, її освіжають водою.

А писар все пише, все пише – та сльози писать заважають.

Уривок із відео 5,6, 7

Уривок із відео 8

Учень

Звичайно, відповідальність за це повинен нести весь тоталітарний сталінський режим з його розгалуженою каральною машиною. Але було кілька головних дійових осіб, які спровокували голодомор, або ж не відвернули його, хоча повинні були це зробити. Їх слід назвати поіменно: Йосип Сталін – Генеральний секретар ВКП(б), перша особа у комуністичній ієрархії.

В'ячеслав Молотов – голова Раднаркому СРСР, тодішнього радянського Уряду. Безпосередньо відповідав за хлібозаготівлі в Україні.

Лазар Каганович – у 1925-28 рр. – секретар ЦК КП(б)У, 1928-39 рр. – секретар ЦК ВКП(б), вірний соратник Сталіна, спеціальний посланець, який керував хлібозаготівлями на Північному Кавказі та здійснював ревізії в Україні, зокрема, на Одещині.

Учениця

Павло Постишев – у 1930-1933 рр. керував відділом агітації і пропаганди та оргвідділом ЦК ВКП (б). У січні 1933 р. направлений в Україну як 2-й секретар ЦК КП(б)У з особливими повноваженнями.

Головним завданням, яке поклав на нього Сталін, було „безумовне виконання плану хлібозаготівель”. Після виконання цього „плану” Постишев став головним ініціатором і безпосереднім керівником репресій проти української інтелігенції.

Станіслав Косіор – у 1928-38 рр. – перший секретар ЦК КП (б)У, фактичний керівник Української РСР.

Учень

Влас Чубар – у 1923-34 рр. – Голова Раднаркому УРСР, тодішнього радянського уряду. Друга особа серед керівників України.

Мендель Хатаєвич – у 1932-33 рр. – 2-й секретар ЦК КП(б)У. Також мав "особливі повноваження" стосовно хлібозаготівель.

Станіслав Реденс – керівник ГПУ УРСР. Саме він "відпрацьовував" перші справи, пов'язані з голодомором.

Учениця

Всеволод Балський – повноважний представник ОГПУ в Україні, який потім очолював ПГУ УРСР. Фактично, саме він ініціював більшість наказів, за якими голодних селян або осіб, які намагалися допомогти їм, засуджували до смертної кари через вигадані звинувачення. Також зіграв першочергову роль у винищенні української інтелігенції.

Роль цих осіб в організації голодомору в Україні була різною. Якщо Сталін був головним ідеологом розправи, Каганович, Балицький і Постишев проявляли найбільшу активність, то українські керівники Косіор та, особливо, Чубар, намагалися інколи подавати голос на захист голодуючих селян. Однак, їх дії не були послідовними і навряд чи могли бути успішними. Бо за голодомором стояла СИСТЕМА. Тих, хто намагався їй хоч якось заважати у проведенні терору, як, наприклад, народний комісар освіти Микола Скрипник, самі ставали жертвами цього терору.

Звичайно, наведені особи нічого не змогли б зробити самотужки. їм активно або пасивно допомагали мільйони соратників, значна частина яких вірила, що вчиняє правильно.

Учень

Дехто й досі намагається представити голодомор 1932-33 рр. як "співпадіння об'єктивних та суб'єктивних обставин": посухи та "перегинів на місцях". Але факти свідчать зовсім про інше. Це не було співпадіння, це була свідомо політика сталінського режиму.

Насамперед, посухи, дуже рідко призводять до голоду, особливо – у таких масштабах. Вони є лише додатковим чинником, який ускладнює ситуацію, проте не робить її катастрофічною. До того ж, посуха в Україні не призвела до повного знищення врожаю, через посуху з селянських господарств не зникли худоба та птиця. Все це зникло завдяки „зусиллям” активістів, які відбирали в людей останнє. Якщо б влада була людською і переймалася б інтересами людей, вона б доклала зусиль для того, щоб подолати наслідки цієї посухи. А ми бачимо зовсім іншу політику, яка й призвела до трагедії.

Тобто мова йде про організацію штучної катастрофи, коли сталінський режим використав погіршення ситуації на селі для винищення мільйонів українців.

Про те, що урожай в Україні був, переконує, хоча б, той факт, що радянський уряд масово продавав збіжжя та інші сільськогосподарські культури за кордон. Наприклад, є свідчення, що в 1932-33 рр. у Польщі українськими буряками годували свиней, бо цих буряків було багато і вони були дуже дешеві.

Факти переконують, що "випадково", через "перегини на місцях" не вивезеш за кордон сотні тисяч тон продовольчих товарів. Ті, хто стверджує подібне, вочевидь, грішать проти істини, бо для вивезення продовольства у таких обсягах потрібне ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ...

Уривок із відео 10

Учениця

Крім цього, за свідченнями очевидців, в окремих регіонах України весь цей час, коли від голоду щодня вмирали тисячі людей, майже на повну потужність працювали спиртові заводи, які переробляли дорогоцінний хліб на горілку. Так сталінський режим добував додаткові ресурси для проведення індустріалізації...

Про те, що дії більшовиків були свідомими, свідчить ще один характерний епізод. Восени 1932 – взимку 1933 року, коли вже всі зрозуміли, що в Україні справжній голод, що зробила тоталітарна влада, для порятунку людей? Може припинила примусове відбирання їжі? Може мобілізувалася на допомогу голодуючим, або хоча б прийняла допомогу інших країн? Ні. Вона всі сили кинула на те, щоб ізолювати голодуючі райони.

Армія, загони НКВС оточили українські міста, бо селяни намагалися там врятуватися від голодної смерті, та залізничні станції. Мешканцям сіл забороняли виїжджати у інші регіони СРСР, насамперед, до Росії. Цьому сприяло введення паспортної системи, яка фактично вдруге закріпачила українських селян. За спеціальними розпорядженнями ввели заборону на продаж залізничних квитків для них. Такі дії важко пояснити збігом обставин чи посухою... Отже, аналіз фактів доводить, що тоталітарний сталінський режим діяв свідомо і за чітким планом.

Хліб вилучався, продавався до інших країн за валюту, яку спрямовували на закупівлю верстатів та іншого обладнання для промислових підприємств. Всіх невдоволених – знищували: розкуркулювали, вислали до Росії, просто страчували за вироком "трійок" буз суду і слідства. На місце знищених голодом або репресіями селян привозили нових, з Росії, Білорусі...

Все це призводило до страшних наслідків в масштабах нації. Українці мільйонами вмирили. Ті, хто вижив, підірвали своє фізичне та психічне здоров'я. В їх душі назавжди закрився страх голоду. За рахунок переселенців змінювалася етнічна структура населення України. Все це значно підірвало життєвий потенціал нації.

Не було жодного кроку, аби подолати негативні наслідки неврожаю. Навпаки, все робилося для того, щоб їх посилити. Отже, ми маємо справу з яскравим прикладом ГЕНОЦИДУ, спрямованого проти українського народу.

Учень

Геноцид – це дії, скоєні з наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу.

Уривок із відео 9

Учениця

Але головним свідком Голодомору є народ. Така важлива й водночас жахлива подія, як Голодомор 1932-1933 років, не могла не знайти свого відображення у творчості народу. І хоч за складання подібних творів та й навіть за їх цитування в колі знайомих можна було заплатити життям, це не могло зупинити майстрів влучного слова. Ось приклади приказок та прислів'їв, що народились на початку 30-х:

- Бог карає холодом, а Сталін нищить голодом.
- Серп і молот несуть смерть і голод.
- Кремлівська зірка забрала й квочку з гнізда.
- Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні.
- Нема хліба, нема солі, а до того іще й голі.
- Нема хліба, нема сала, бо райвлада все забрала.

Учень

Від жорстоких часів Голодомору минуло вже 75 років, а в народі ще живуть такі загадки та анекдоти про ті часи:

Яка споруда у вашому населеному пункті найвища?

- Будинок НКВС, бо з нього видно і Сибір, і Соловки.

Колгоспник тягне зі своєї стріхи соломку і їсть. Це бачить голова сільради й обурено кричить: "А що ти, дурню, будеш взимку їсти? Влітку всі розумні траву їдять."

Зустрілися у 1933 році два знайомих:

- Як живете?
- Як Ленін у Мавзолеї: і їсти нічого не дають, і не закопують.

Уривок із відео 11

Учень

Кажуть, що смерть однієї людини – це трагедія, а смерть тисяч або мільйонів – це статистика. Жахлива статистика. Світ мав би розколотись надвоє, а земля перевернутись від того, що було на ній на початку 30-х. Але світ не розколовся, і ми зі своїми тривогами, сподіваннями, надіями ходимо по безліч доріг, що пролягли по цій землі. Серед них – дорога Пам'яті. Пізнавши історію своєї країни, ми ступаємо на неї. Давайте хоч і з великим запізненням пом'янемо хвилиною мовчання тих великомучеників, які стали жертвами Голодомору.

Хвилина мовчання

Учениця

Ти кажеш, не було Голодомору?
І не було голодного села?
А бачив ти в селі пусту комору,
З якої зерно вимели до тла?
Як навіть марево виймали з печі
І забирали прямо із горшків,
Окрайці виривали з рук малечі
І з торбинок нужденних стариків?
Ти кажеш не було Голодомору?
Чому ж тоді, як був і урожай,
Усе суціль викачували з двору.
Греби, нічого людям не лишай!..
А кажеш – не було Голодомору?

Учень

Історія має властивість повторюватися. Тому уникнути в майбутньому таких трагедій – наше завдання. Ми зможемо не допустити жакливіх повторень тільки тоді, коли усвідомимо, що було з нами. Не може бути справедливості та щастя на муках і смерті.

Уривок із відео 12

Звучить музика